

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu

Mehmet Efe BİRESSELİOĞLU

Yrd. Doç. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Sürdürülebilir
Enerji Ana Bilim Dalı

Bu makaleye atf için: Biresselioğlu, Mehmet Efe, “NATO’nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye’nin Olası Konumu”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34 (Yaz 2012), s. 227-252.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu

Mehmet Efe BİRESSELİOĞLU*

ÖZET

Dünya, enerji kıtlığı olasılığının farkına, 1970'lerde gerçekleşen enerji krizinin neticesinde varmıştır. Bunun sonucu olarak, "enerji güvenliği" tabiri NATO üyesi devletler başta olmak üzere dünya devletlerinin gündeminde yer almaya başlamıştır. O zamandan beri, ekonomik komite, endüstriyel planlama, terörizmle mücadele planları, petrol arzının güvenliğini sağlama planı ve sivil olağanüstü hal planlaması da göz önünde bulundurularak, enerji güvenliği NATO için önemli bir mesele haline gelmiştir. Buna rağmen, enerji güvenliği hususu, tutarlı bir politika ya da kapsamlı bir yaklaşımın bir parçası olmak yerine, yukarıda belirtilen faaliyetlerin bir parçası olmuştur. Fakat Soğuk Savaşın sonra üye ülkelerin sayısındaki artış ve ittifakın dönüşüm süreciyle birlikte güvenlik endişesi geniş bir alana yayılmıştır. Bu değişim enerjiyi de içeren kapsamlı bir güvenlikten daha fazlası olarak algılanmıştır. Artan fiyatlar, artan talep, arz güvenliği, terörizm ve doğal afetlerden meydana gelen teknik aksamaların da etkisi ile enerji güvenliği müttefikler için önemli bir endişe konusu haline gelmiştir. Riga zirvesiyle başlayıp Bükreş, Strasbourg/Kehl ile devam eden ve 2010 yılında Lizbon'daki Stratejik Konsept'le enerji güvenliğinin ittifak için çok önemli bir mesele olduğu kabul edilmiştir. Bu makale, NATO'nun yeni enerji güvenliği bakış açısını çağdaş enerji güvenliği anlayışla geliştirerek incelemektedir. Bunun yanında, NATO üyesi olan Türkiye'nin katkısını ve muhtemel etkisini tanımlamakta ve Doğu-Batı enerji koridorunda enerji köprüsü olma amacını da sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Enerji Güvenliği, Türkiye

NATO's Altering Energy Security Perception: The Possible Position of Turkey

ABSTRACT

In the aftermath of the 1970s energy crisis, the globe has realized the possibility of energy scarcity. As a result, the term *energy security* has emerged in governmental agendas throughout the globe, especially in the NATO members. From that time, energy security became an important issue in NATO, considering the economic committee, industrial planning, planning in response to terrorism, defence planning for the supply of the oil and civil emergency planning. Though, it remained as an integral part of these activities, rather than a part of a consistent policy or a comprehensive approach. However, with the transformation of the alliance and increasing member states due to the end of Cold War, the range of the security concerns has widened. This change perceived as more of a comprehensive security provider, including energy. Therefore, energy security has become a major concern for the alliance due to increasing prices, increasing demand, supply security, terrorism and technical disruptions from natural disasters. Starting with Riga summit and followed by Bucharest, Strasbourg-Kehl and finally in the alliance's new Strategic Concept at Lisbon, it acknowledged as a crucial issue for the alliance. Therefore, this article seeks to address the NATO's new Energy Security perception, broadening with contemporary energy security understanding. Moreover, it identifies the possible contribution and impact of Turkey, a NATO member and aims to be an energy bridge within the East-West energy corridor.

Keywords: NATO, Energy Security, Turkey

* Yrd. Doç. Dr. Sürdürülebilir Enerji Ana Bilim Dalı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir. E-posta: efe.bireselioglu@ieu.edu.tr

NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde kurulduğunda, Soğuk Savaş dönemi yeni başlamıştı ve planlanan vizyonu İkinci Dünya Savaşı'ndan kalan problemlerle tehlike altındaydı. Bölünmüş Almanya'nın Batı kısmı Nazi dönemi savaş suçlarının mirası ile karşı karşıya kalmış, Büyük Britanya ve Fransa savaş sonrası yorulmuş ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise Avrupa'daki yeni savunucu rolü için mücadele vermişti. Avrupa dış tehditlere karşı oldukça savunmasızdı ve en yakın tehdit ise Sovyetler Birliği idi. Bu nedenlerle, NATO, bütün üyelerinin üzerinde anlaştığı ana prensip olan Kuzey Amerika veya Avrupa'ya yönelik herhangi bir silahlı saldırıya karşı ortak savunma yapılması ana ilkesi etrafında bir kolektif savunma sistemi olarak ortaya çıktı.¹

Soğuk Savaş döneminin güvenlik ortamında, NATO'nun iki ana savunma hedefi, (1) Varşova Pakti'nden NATO üyelerine karşı gelişebilecek herhangi bir düşmanca tavrı engellenmek ve (2) engellenememesi halinde de bu tavra karşılık vermek ve kontrol altına almaktır.² NATO'nun güvenlik algısı Varşova Pakti'nin genişlemesine karşı şekillenmiştir.

Diğer yandan, NATO'nun en başından itibaren değişen ve gelişen küresel güvenlik ortamına başarılı politikalarla ve oluşturulan yeni stratejik konseptlerle adapte olduğunun vurgulanması önemlidir. NATO kuruluş aşamasından Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar dört adet Stratejik Konsept yayınlamıştır. Bunların ilk ikisi (1949 ve 1952) NATO'nun kuruluşu ve Kore Savaşı döneminde, üçüncüsü Almanya'nın NATO'ya girmesinden sonra (1957) ve dördüncüsü de Fransa'nın askeri komutadan çekilmesi (1968) ile ortaya çıkmıştır. Belirtildiği üzere, NATO Stratejik Konseptlerini Avrupa veya küresel alandaki önemli değişimlere bağlı olarak değiştirmiş ve geliştirmiştir. Bu konseptlere göre, NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik algısı sadece konvansiyonel veya nükleer askeri saldırı, sızma, NATO ve üye ülkelere karşı yapılacak casusluk ve kimyasal silah kullanımı gibi geleneksel güvenlik tehditlerini içermektedir.³ Buna karşın, enerji güvenliği gibi geleneksel olmayan bir güvenlik tehdidi, NATO üyesi ülkelerin gündeminde ancak 1970'lerde yaşanan petrol krizleri sonrasında yer almaya başlamıştır. Fakat enerji güvenliği ittifak için hiç bir zaman öncelik olmamış ve sözü geçen ilk dört stratejik konseptte yer almamıştır. Bununla birlikte, ekonomik komite, endüstriyel planlama, terörizmle mücadele planı, petrol arzının güvenliğinin sağlanması ile ilgili savunma planlaması ve sivil savunma planlamasının ayrılmaz bir unsuru olmuştur. Bu durum Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile değişmeye başlamıştır.

NATO, krize paralel olarak, ittifak üyelerine yakıt sağlayan bir boru hattı sistemi oluşturmuştur. Günümüzde, bu sistem 5.5 milyon m3 kapasite ve on iki bin kilometre yaklaşan uzunluğu ile 13 üye ülkenin topraklarından geçmektedir.⁴

¹ NATO, "The North Atlantic Treaty", Washington D.C., 4 Nisan 1949, http://www.nato.int/cps/en/SID-51A9E75D-CC42FE2C/natolive/official_texts_17120.htm (Erişim Tarihi 14 Kasım 2011).

² David N. Schwartz, "The Role of Deterrence in NATO Defense Strategy: Implications for Doctrine and Posture", *World Politics*, Cilt 28, No.1, 1975, s.118-133.

³ Daha fazla bilgi için, bkz. "NATO's Strategic Concept", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).

⁴ NATO, "NATO Pipeline System", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56600.htm, (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).

Soğuk Savaş Döneminin Sonlanması ve NATO'nun Değişen Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve ana tehdit unsuru olan Sovyetler Birliği'nin dağılmasının NATO'nun güvenlik algısına doğrudan etkisi vardır.⁵ Dolayısıyla, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan sorunlara karşı yeniden organize olması gerekiyordu. NATO, Soğuk Savaş döneminde barışı ve Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğini sağlama rolünü başarıyla oynamıştı.⁶ Ancak, düşmanın ve bununla birlikte ittifakın asıl amacının ortadan kalkması NATO'nun meşruluğunun temellerinin sahnedeki çekilmesini de sağlamıştır.⁷ NATO, bunun etkisiyle 1991 yılında beşinci Stratejik Konseptini geliştirmiştir.

Bu belge Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan önceki Sovyet uydularının bağımsızlığı, Almanya'nın birleşmesi ve silah kontrolü açılımları gibi ittifakın güvenlik ortamında gerçekleşen radikal değişiklikleri teyit etmiştir. Ancak, bu yeni dönem beraberinde, tahmin edilemeyen doğası gereği yeni güvenlik risklerini ve sorunlarını da getirmiştir. Bu yeni konsept, Orta ve Doğu Avrupa'daki istikrarsızlıktan doğabilecek olumsuz etkileri de teşhis etmiştir. Bu belge, ekonomik, sosyal ve politik problemlerden oluşabilecek olası etnik çatışma, sınır problemleri ve silahlı çatışmalardan bahsetmektedir.⁸ Bu nedenle, NATO güvenlik algısını değiştirirken, (1) Avrupa güvenlik ortamını dengeleme, (2) transatlantik diyaloguna alan açma, (3) herhangi bir tehdide karşı savunma ve caydırma ile (4) Avrupa'daki barışı ve stratejik dengeyi koruma gibi amaçlarını değiştirmemiştir.⁹

Bu Stratejik Konsept önceliklerden farklı olarak geleneksel olmayan güvenlik tehditlerden bahsedilen ve enerji güvenliği ile diğer geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini teşhis eden ilk konsepttir. Bu belgede, "İttifakın güvenlik çıkarlarının, kitle imha silahlarının çoğalması, hayati önem taşıyan kaynakların tedarikinde oluşabilecek dalgalanmalar, terörizm ve sabotaj maksatlı faaliyetleri de içeren geniş nitelikli riskler"¹⁰ tarafından etkilenebileceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca "enerji" terimi belgede yer almamakla birlikte, güvenlik perspektifinden bakıldığında, hayati önem taşıyan kaynaklar ile doğrudan enerjiye ve dolayısıyla enerji güvenliğine atıfta bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, enerji güvenliğinin ittifak için artan önemini, NATO'nun değişen enerji güvenliği algısı ve modern enerji güvenliği yaklaşımını çerçevesinde ortaya koymak ve analiz etmektir. Çalışmada NATO'nun yeni algısına, Doğu-Batı enerji

⁵ Robert B. McCalla, "NATO's Persistence after the Cold War", *International Organization*, Cilt 50, No.3, 1996, s.445-446.

⁶ NATO Strategy Documents 1949-1969, North Atlantic Military Committee, Final Decision on MC 14/3, Overall Strategic Concept for the Defense of the NATO Area, s.351-352.

⁷ Helene Sjursen, "On the Identity of NATO", *International Affairs*, Cilt 80, No.4, The Transatlantic Relationship, Temmuz 2004, s.687-690.

⁸ NATO, "The Alliance's New Strategic Concept", 07-08 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 16 Kasım 2011).

⁹ İbid.

¹⁰ NATO, "The Alliance's New Strategic Concept".

koridorunda enerji köprüsü olarak adlandırılan Türkiye'nin olası katkı ve etkileri de tartışılmaktadır. Türkiye'nin Büyük Hazar bölgesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yer alan enerji üreticisi alanlara olan yakınlığının yarattığı coğrafi konum Türkiye'nin bir enerji köprüsü olmasına imkân vermektedir.

Gelişen Enerji Güvenliği Algısı

Her ne kadar Churchill'in Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz filosunun güç kaynağını kömür yerine petrolele değiştirmesi enerjiyi, güvenlik stratejilerinin merkezine konumlandırmış olsa da¹¹, bu konudaki tartışmalar ekonomik veya siyasi kavramlardan ziyade askeri alanda yapılmıştır. Buna ilave olarak, 1970'lerdeki petrol krizleriyle beraber, enerji güvenliği kavramı uluslararası ilişkiler açısından da önemli bir konu haline gelmiştir. Ancak bu defa, sadece askeri kavramlarla değil, ekonomik ve siyasi kavramlarla da ilişkilendirilmiştir.

Bu dönemde, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarındaki ulusalcı, gerçekçi ve yeni liberal fikirler dikkate alınarak, enerji ile hem ulusal hem de uluslararası güvenlik arasındaki ilişki üzerine akademik tartışmalar yapılmaktadır.¹² Enerji güvenliği, bir ülkenin uygun fiyatlarla yeterli enerji arzını yüksek oranlarda sağlaması şeklinde ifade edilmiştir.¹³ 1980'lerin erken dönemlerinde, bu konudaki uluslararası ihtilafların enerji ithalatçısı ülkelerin kendi toprakları dışında bulunan enerji kaynaklarına ulaşma sorunlarından kaynaklandığı düşünülmüştür.¹⁴ Carter Doktrini, ulusal ve küresel ekonomide petrolün ekonomik refah için taşıdığı öneme atıfla erişebilirliği temin etmek amacıyla güç kullanımını haklı çıkarmaktadır.¹⁵ Bu iddianın, enerji ithalatçısı ülkelerin petrol fiyatının kriz döneminde dört katına çıkması ve petrol arzında güvenilirlik ve yeterli miktar kaygıları ile birlikte doğru olduğu kabul edilebilir. Bununla beraber, enerji güvenliği ulusal güvenliği doğrudan ilgilendiren önemli bir unsur haline gelmiştir.¹⁶

Petrol fiyatlarının tabana vurmasına kadar geçen sürede yayınlanan temel eserler enerji, siyasal değişim ve çatışma davranışı ekseninde artan enerji fiyatlarının ulusal ve uluslararası etkileri üzerinedir. Bir diğer kaygı ise askeridir. Bu kaygı, sadece ulusal güvenlik tanımının içerdiği ulusal savunma ile ilgili değil, askeri gücün temelini oluşturan ekonomik güç ile de ilgilidir.¹⁷ Soğuk Savaş dönemindeki ana kaygı, nükleer silahların çoğalmasının neden olacağı enerji tedarikindeki dalgalanmaları ve bazı akademisyenler kalıcı bir enerji

¹¹ Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security" Foreign Affairs, Cilt 85, No.2, 2006, s.69–76.

¹² Bkz., David A. Deese ve Joseph S. Nye (Der.), Energy and Security: A Report of Harvard's Energy and Security Research Project, Cambridge, Ballinger, 1981; Robert Keohane ve Joseph S. Nye, Power and Independence, Boston, Harper&Collins, 1977, s.17.

¹³ David A. Deese, "Energy: Economics, Politics, and Security", International Security, Cilt 4, No.3, 1980, s.140.

¹⁴ Miguel S. Wionczek, "Energy and International Security in the 1980s: Realities or Misperceptions?", Third World Quarterly, Cilt 5, No.4, 1983, s.839.

¹⁵ Michael Mandelbaum, The Case for Goliath, New York, Public Affairs, 2005, s.95.

¹⁶ Thomas C. Schelling, Thinking Through The Energy Problem, New York, Committee for Economic Development, 1979.

¹⁷ Howard Bucknell III, Energy and the National Defense, Kentucky, University of Kentucky Press, 1981, s.123–156.

güvenliğinin sağlanması için kendi kendine yeterliliği önermişlerdi.¹⁸ Modern enerji güvenliği perspektifinden bakıldığında, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık nedeniyle bu önerinin bu önerinin uygulanabilmesi mümkün değildi.¹⁹

Bir bütün olarak ele alındığında, 1970'lerdeki petrol krizleri küresel ekonomiye zarar vermişti. Sonuç olarak, 1974'de Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyeleri Uluslararası Enerji Ajansı'nı (*International Energy Agency-IEA*) kurdular. Üye ülkeler IEA aracılığıyla artan ithal enerji bağımlılığı sorununu gündemlerine almış oldular. Amaçları yerel petrol üretimini arttırmak, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve enerji verimliliğini arttırmak olarak tanımlanmıştı. Alınan önemler doğrudan OECD'nin net enerji ithalatını etkileyerek talebin yüzde 50 oranında azalmasını sağladı. Azalan talep ve üretici ülkelerin artan petrol üretimi arz fazlasına yol açtı ve petrol fiyatları 1986'da dibe vurdu.

Düşük fiyat dönemi, 1980'lerin başından 1990'ların ilk yıllarına kadar akademisyenlerin ve hükümetlerin enerji güvenliğine karşı ilgisini azaltmıştır. Düşük petrol fiyatlarına ek olarak, Soğuk Savaş döneminin bitişi ve bunun piyasaların bütünleşmesine olumlu katkısı, küreselleşme, yeni pazarların açılması, mevcut piyasaların yapılanması ve enerji sektöründe oluşan düşük yatırım oranları da bu eğilime katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, enerji güvenliğinin ulusal güvenlik planlaması, güvenlik çalışmaları ve uluslararası ilişkilerdeki önceliği 1970'ler ve 1980'lerle karşılaştırıldığında azalmıştır. Buna karşın, Körfez Savaşı, Asya ekonomik krizi ve azalan petrol arzı ile yükselen fiyatlar ilgilininin 1990'ların sonu itibariyle tekrar artmasını sağlamıştır.

Modern Enerji Güvenliği Düşüncesi

Enerji güvenliği kavramı 1990'ların sonunda hükümetlerin gündeminde yer bulmaya başladı. 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Afganistan'a girmesi ve Irak Savaşı enerji güvenliğine olan ilgiyi körükledi. Ancak, enerji güvenliği artık sadece uluslar arasındaki geleneksel tehditler ve fiyatlarla ilişkili değil. Yergin'in de belirttiği üzere, terörizm tehdidi, ihracatçı ülkelerde oluşan istikrarsızlık, üretici ülkelerde oluşan ulusalcı tepkiler, arzda oluşabilecek dalgalanmalara karşı korku, jeopolitik fikir ayrılıkları ve ülkelerin ekonomik büyümesi için gereken enerji ihtiyacı kavramının kapsamını genişletmiştir.²⁰ Bunların arasında terörizm, 11 Eylül saldırıları sonrasında enerji güvenliği kapsamında en önemli tehdit haline gelmiştir.

Artan devlet ilgisi ve küresel karşı karşıya gelmeler akademik ilginin tekrar artmasına katkıda bulunmuştur. 1990'ların sonları ve 2000'lerin başlarındaki dönemde, enerji güvenliğine karşı olan tutum önemli ölçüde değişmemiştir. Akademik tartışmalarda enerji konularının siyasallaşması ile rekabet ve arz güvenliği konuları odak noktasında yer almışlardır.²¹ Enerji güvenliğinin tanımı belirsizdir ve ortak bir tutum ortaya

¹⁸ Bkz. Joan E. Spero, "Energy Self-Sufficiency and National Strategy", *Proceeding of the Academy of the Political Science*, Cilt 31, No.2, 1973, s.123-124; İbid.

¹⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Efe Biresselioglu, *European Energy Security: Turkey's Future Role and Impact*, PalgraveMacmillan, Basingstoke, 2011.

²⁰ Yergin, "Ensuring Energy Security".

²¹ Bkz. Michael T. Klare, *Resource Wars: The Chancing Landscape of Global Conflict*, New York, Henry Holt, 2001, s.10-25; J. Bielecki, "Energy Security: is the wolf at the door?", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Cilt 42, 2002, s.238-242; Kenneth S. Deffeyes, *Beyond Oil: The View From Hubbert's Peak*, New York, Hill&Wang, 2006.

konamamıştır. Diğer taraftan, bazıları uygun fiyatla güvenilir ve yeterli miktarda enerji arzı gibi ekonomik konulara odaklanırken,²² diğerleri ulusların dış politik tepkileri gibi siyasal ve askeri konulara odaklanmıştır.²³ Çoğu tanım, “y ülkesinden x oranında ithal ediyoruz” veya “enerji kullanımımızda z oranda dışarıya bağılıyız” gibi ifadeler içermiştir.²⁴ Ancak belirtmek gerekir ki, bu tanımlar zamanında kabul edilebilir olsalar da, günümüzün modern tehditleri olan iklim değişikliği, küresel ısınma, korsanlık, terörizm ve teknolojik gelişimi içermemektedir.

Bu çalışma tam olarak bu sebepten enerji güvenliğinin modern tanımlanmasında ekonomik, jeopolitik, askeri ve çevresel konuları içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çevresel konuların öneminin enerji güvenliği matrisinde artmasıyla birlikte, iklim değişikliği ve küresel ısınmanın potansiyel etkileri ve karbon salınımlarını kontrol altına almak gibi yeni konular ve yeni stratejiler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, Kyoto Protokolü dünyada iklim değişikliği ve karbon salınımlarının etkileri üzerine olan farkındalığı arttırsa da tek başına yeterli değildir. Kaldı ki, Kyoto Protokolü dönemi sonrası için yapılması gereken düzenlemeler hala yapılmamıştır. Bunlara göre, yeterli bir tanım, bu kaygılarla beraber daha önce sözü geçen geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini de içermelidir. Kavramın geniş tanımı, “nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek enerjiyi sağlamak ve gelişme hedeflerine mutlak katkıda bulunacak şekilde, ulusal ve bölgesel şartlara bağlı olarak, ithalat azaltmayı ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gibi arz güvenliği kaygılarını”²⁵ içermelidir. Bu çalışmanın perspektifinden bakıldığında, bu geniş tanım modern enerji güvenliğini açıklamak için yeterlidir.

Yukarıda yer verilen tanımlarla beraber bir bütün olarak ele alındığında, bu çalışma enerji güvenliği konseptinin bütün enerji tedarik zincirini ve altyapısını koruyacak şekilde geliştirilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır.²⁶ Halen, çeşitlendirme kavramı enerji güvenliği konseptinin en çok tartışılan temel taşlarından biri olmakla birlikte, bu çalışma, çeşitlendirme kavramını NATO’nun enerji güvenliği durumunu değerlendirirken çıkış noktası olarak alacaktır. Buna ek olarak, bu çalışma NATO’nun değişen enerji güvenliği algısını ve Türkiye’nin olası konumunu ve katkısını değerlendirirken (1) arz güvenliği, (2) arz güvenilirliği ve (3) altyapı ve personelin fiziksel güvenliğine odaklanacaktır.²⁷

²² Bkz. D.R. Bohi ve M.A. Toman, *The Economics of Energy Supply Security*, Norwel, Kluwer, 1996; Bielecki, “Energy Security”; J. C. Jansen, W.G. van Arkel ve M.G. Boots, *Designing Indicators of Long-term Energy Supply Security*, Energy Research Centre of the Netherlands, Petten, Netherland, Ocak 2004.

²³ Bkz. John Deutch, “Priority Energy Security Issues” John Deutch, Anne Lauvergeon ve Widhayan Prawiraatmadja (Der.), *Energy Security and Climate Change*, Washington D.C., Trilateral Commission, 1997, s.1; J. H. Kalicki ve D.L. Goldwyn (Der.), *Energy & Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*, Woodrow Wilson Center Press, Washington, D.C, 2005.

²⁴ M. Burrows ve G. F. Treverton, “A Strategic View of Energy”, *Survival*, Cilt 49, No.3, 2007, s.79–80.

²⁵ Hans-Holger Rogner et.al., *The Costs of Energy Supply Security*, International Atomic Energy Agency, 26 December 2006, <http://www.worldenergy.org/documents/p001043.pdf>, (Erişim Tarihi 20.11.2011).

²⁶ Yergin, “Ensuring Energy Security”, s.69–76.

²⁷ İbid.

NATO'da Enerji Güvenliği Kavramı

Daha önce belirtildiği üzere, NATO'nun stratejilerine enerji güvenliğinin dâhil olmasının, her ne kadar doğrudan referans verilmemiş olsa da, 1991 Stratejik Konsepti ile başladığı söylenebilir. Yukarıda belirtildiği gibi, 1990'larla beraber ittifak, değişen ve gelişen jeopolitik eğilimlere ve yeni geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı daha uyumlu olmaya başlamıştır.

NATO 6. Stratejik Konseptini kuruluşunun 50. yıldönümünde 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın dâhil olduğu Soğuk Savaş dönemi sonrası ilk genişlemesinden sonra yayınlamıştır. Bu belge, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde yayınladığı ikinci stratejik konsepttir. 1999 Konsepti, 1991 Stratejik Konseptiyle karşılaştırıldığında, güvenlik tanımını sadece savunma kavramını içermeyerek biçimde siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörleri de dikkate alarak genişletmiştir. Bu belgeyle NATO, terörizm, insan haklarını suüstimali, kitle imha silahlarının yayılması, etnik çatışmalar ve ekonomik kırılabilirlik gibi yeni tehditleri tanımıştır. Bunlara paralel olarak, NATO'nun Soğuk Savaş dönemi konseptini değiştirmesiyle beraber bu belge ittifakın öncelikli görevleri olarak (1) güvenlik, (2) müzakere, (3) caydırma ve savunma görevlerinin altını, kriz yönetimi ve ortaklık kavramlarına vurgu yaparak çizmiştir.²⁸

Daha belirgin olmak gerekirse, bu çalışmanın amaçlarına paralel olarak, bu belgede “İttifakın güvenliği küresel şartları ve çevreyi de değerlendirmelidir. İttifakın güvenliği terörist faaliyetler, sabotaj ve organize suç ve hayati önem taşıyan kaynakların tedarikinde oluşabilecek dalgalanmalar gibi geniş nitelikli riskler tarafından etkilenebilir” denmektedir.²⁹ Her ne kadar enerji konusuna 1991 yılında olduğu gibi doğrudan atıf yapılmamış olsa da, enerji güvenliği açısından bakıldığında “hayati önem taşıyan kaynakların tedariki” arz güvenliği şeklinde yorumlanabilir.

NATO'nun tarihine bakıldığında enerji güvenliği konseptine yapılan ilk atıf 2006 Riga Zirvesi Bildirgesinde görülür. Bu belgede 1999 Stratejik Konseptinde yer alan ve hayati önem taşıyan kaynakların tedarikine atıf yapıldıktan sonra şöyle denilmektedir:

Biz enerji altyapısı ile ilgili riskleri değerlendiren ve enerji altyapı güvenliğini öne çıkaran koordineli uluslararası çalışmalarını destekliyoruz... Enerji güvenliği alanında olan en yakın riskleri müzakere etmek... NATO ittifakın güvenlik çıkarlarını muhafaza altına almak ve istenildiği takdirde ulusal ve uluslararası çabalara destek vererek katkıda bulunabilir.³⁰

Burada vurgulanması gereken nokta, bu zirvenin Rusya'nın Ukrayna topraklarından geçerek Avrupa'ya giden gazın akışını kesmesiyle oluşan 2006 Rusya-Ukrayna gaz krizinin hemen sonrasında yapılmış olmasıdır. Bu kriz ittifakın Avrupalı üyelerini doğrudan etkiledi. Ukrayna'ya akan gazın tamamı durdu. Ukrayna'nın yanı sıra Macaristan Rusya'dan aldığı gazın yüzde 40'ını, Avusturya, Slovakya ve Romanya yüzde 33'ünü, Fransa yüzde 30'unu ve Polonya yüzde 14'ünü kaybetti.³¹ Bu aksaklık enerji

²⁸ NATO, “The Alliance’s Strategic Concept”, 24 Nisan 1999, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 21 Kasım 2011).

²⁹ İbid.

³⁰ NATO, “Riga Summit Declaration”, 29 Kasım 2006, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, (Erişim Tarihi 22 Kasım 2011).

³¹ BBC News, “Russia Vows to End Gas Shortage”, 2 Ocak 2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4575726.stm>, (Erişim Tarihi 23 Kasım 2011).

güvenliği kavramının zirve bildirgesinde yer almasına yol açtı. Bu olay, çalışmanın iki önemli bakış açısını ispatlamaktadır. Bunlardan ilki, ittifakın kendini hızla değişen ve gelişen güvenlik tehditlerine uyumlu hale getirmesinin ancak belirleyici bir gelişmeden gerçekleştirilebilmesidir. İkincisi ise, NATO'nun daha sonra yaşanabilecek bu tip olayları önleyebilmek ve geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı önceden hazır olmak için farklı mekanizmalar geliştirmesi gereğidir.

Kuzey Atlantik Konseyi, Riga Zirvesi sonrasında NATO'nun enerji güvenliği ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, NATO'nun katkıda bulunabileceği 5 önemli alanı tespit etmiştir. Bunlar sırasıyla; (1) bilgi ve istihbarat paylaşımı, (2) istikrar projelendirmesi, (3) uluslararası ve bölgesel işbirliğinin artırılması, (4) sonuç yönetiminin desteklenmesi ve (5) kritik enerji altyapısının korunmasının desteklenmesidir.³²

2008 Bükreş Zirvesinde ise, bu rapora atıfta bulunularak, "İttifak enerji güvenliği alanında muhtemel en yakın riskleri müzakere etmeye devam edecektir. ...NATO'nun katkıda bulunma çabaları uluslararası toplumla eşgüdümlü ve iç içedir."³³ denilmektedir. Bununla beraber, NATO 21. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa-Atlantik alanında ve önemli bölgelerin enerji güvenliğinin sağlanmasında giderek artan bir rol üstlenmeye başlamıştır.

Bu zirvenin sonrasında, İstanbul İşbirliği Girişimi (İstanbul Cooperation Initiative-ICI) çatısı altında gerçekleşen ilk etkinlik olarak, NATO ve Katar tarafından enerji güvenliğine odaklanan bir çalıştay düzenlenmiştir. NATO Siyasi Olaylar ve Güvenlik Politikalarından Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Büyükelçi Martin Erdmann'ın açış konuşmasında belirttiği gibi,

Enerji güvenliği 21. yüzyılda genişleyen güvenlik sorunlarından biridir. ...terörizm, bölgesel çatışmalar ve nükleer çoğalma gibi iyi bilinen sert güvenlik sorunlarının yanında; iklim değişikliği, yiyecek güvenliği ve su kıtlığı gibi yumuşak güvenlik sorunlarına da atıfta bulunurken... Örneğin, terörizm enerji arzımız için önemli bir sorun olabilir ve biz rafinerilere, gemilere ve boru hatlarına saldırılara tanık olduk... Sonuçta, güvenlik doğal bir oluşum değildir. Biz bunun için çalışmalı ve teşvik etmeliyiz. Ve NATO'nun oyuna müdahil olduğu yer burasıdır.³⁴

Erdmann bu zirvede NATO'nun enerji güvenliği üzerine olan algısının değiştiğini ve yöneltmiş bir rolü olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu etkinlik ve girişim 2009 Strasbourg/Kehl Zirvesinin Bildirgesi'nde de methodilmiştir.

Ocak 2009'da yaşanan Rusya ve Ukrayna arasındaki ikinci gaz krizinin ana nedeni fiyatlandırmaydı. Sonuçta Rusya Ukrayna ve buradan da Avrupa'ya giden gazı 13 gün süreyle kesti. Bu NATO'nun Doğu Avrupalı üyelerini etkiledi. Yunanistan, Macaristan, Avusturya ve Bulgaristan Rusya'dan gelen gazda yüzde 75'e ulaşan oranlarda kayıp yaşadı. Türkiye, İtalya, Almanya, Polonya ve hatta İspanya gibi ülkeler ise kesintiden yüzde 25 ile 50 arasındaki oranlarda etkilendi.³⁵

³² NATO, "NATO's Role in Energy Security", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi 24 Kasım 2011).

³³ NATO, "Bucharest Summit Declaration", 3 Nisan 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi 26 Kasım 2011).

³⁴ Martin Erdmann, "Keynote Speech at the ICI Workshop on Exchange of Experience on Security Aspects of Energy Infrastructure", 19 Ekim 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_47623.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 28 Kasım 2011).

³⁵ Simon Pirani et.al., *The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment*, Oxford, Oxford Institute for Energy Studies, 2009.

Bu olayın sonucu İttifak'ın konuya yönelik artan ilgisidir. İlgi ve çıkarlar, Strasbourg/Kehl Zirve Bildirgesinde "istikrarlı ve güvenilir enerji arzı, güzergâhların çeşitlendirilmesi, tedarikçiler ve enerji kaynakları ile enerji ağlarının bağlantısallığı"³⁶ şeklinde yer almıştır.

NATO'nun 60. yıldönümünü takiben yapılan 2010 Lizbon Zirvesi'nde, İttifak 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde değişen güvenlik ortamına ve 1999'dan beri süregelen genişleme sürecine karşılık vermek için Stratejik Konsept'in en son halini yayınlamıştır. Enerji güvenliği kavramı, dolaylı biçimde gündeme gelişinden tam 19 yıl sonrasında, 7. Stratejik Konsept'de İttifak için öncelikli konular arasında doğrudan yer almıştır. Enerji güvenliğinin bağlı olduğu geçiş güzergâhlarının güvenilirliği konusunun artan önemine de işaret edilmiştir. Belgede şu nokta vurgulanmaktadır:

Bazı NATO üyesi ülkelerin enerji üreten ülkelere bağımlılıkları daha da artacak ve bazı durumlarda, enerji ihtiyaçları için dışarıdan gelen enerji arzına ve dağıtım ağlarına bağımlılıkları da olacaktır. Küresel enerji tüketiminin önemli bir oranının taşındığı düşünüldüğünde, enerji arzının artan bir şekilde dalgalanmalara açık olduğu...artan enerji ihtiyacının NATO'yu ilgilendiren ve ileride oluşacak güvenlik ortamını şekillendirecek ve NATO'nun planlamasını ve operasyonlarını önemli biçimde etkileyecektir.³⁷

Bu belge İttifak'ın "kritik enerji altyapısının ve transit bölge ve hatların korunması, ortaklarla işbirliği ve stratejik değerlendirme ve beklenmedik durum planı temelinde Müttefiklerle müzakereyi de içeren bir şekilde enerji güvenliğine katkıda bulunacak bir kapasite geliştireceğini" de beyan etmektedir.³⁸

İttifak'ın 21. yüzyılda yaşadığı dönüşüm dönemi ve var olma sebebi arayışı sırasında, küresel olarak enerji ihtiyaçlarının hızla artmasından dolayı enerji güvenliği dünyanın öncelikleri arasına girmiştir. Özellikle, 2006 ve 2009 Rusya ve Ukrayna arasındaki gaz krizlerinden Avrupalı müttefiklerin ciddi bir şekilde etkilenmesi bu konuya olan ilginin artmasına sağlamıştır. Buna ek olarak, enerji altyapılarına karşı yapılan terörist saldırılar ve korsanlık faaliyetleri enerji güvenliğini NATO'nun stratejik hesaplamalarında önemli bir yere getirmiştir.

NATO'nun Enerji Profili

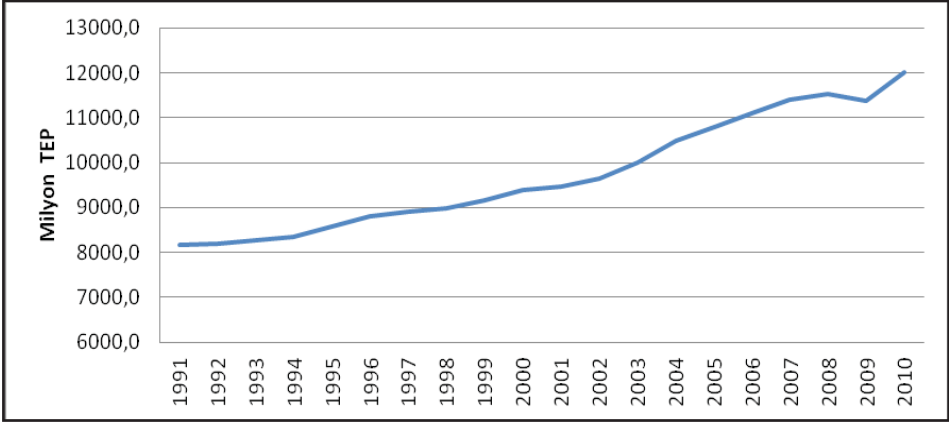
Soğuk Savaş dönemi sonrası, dünya küreselleşme, piyasaların açılması, hızla artan endüstriyelleşme ve piyasaların uyumu ile beraber hızla artan enerji talebi yaşamıştır. 1991 yılında, dünyanın birincil enerji tüketimi 8.156 milyon ton eşdeğer petrol (TEP), ancak bu rakam 2010 yılında 12.000 milyon TEP'e çıkmıştır.³⁹ Son 20 yılda, küresel enerji tüketimi yaklaşık olarak yüzde 47 oranında artmıştır. Buna ek olarak, Şekil 1'de gösterildiği gibi 2009 ile 2010 arasındaki talep değişimi ise yüzde 5,6 seviyesinde olmuştur.

³⁶ NATO, "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", 4 Nisan 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease, (Erişim Tarihi 29 Kasım 2011).

³⁷ NATO, Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO, Active Engagement, Modern Defense, 2010.

³⁸ Ibid.

³⁹ BP, *Statistical Review of World Energy 2011*, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf, (Erişim Tarihi 29-30 Kasım 2011).

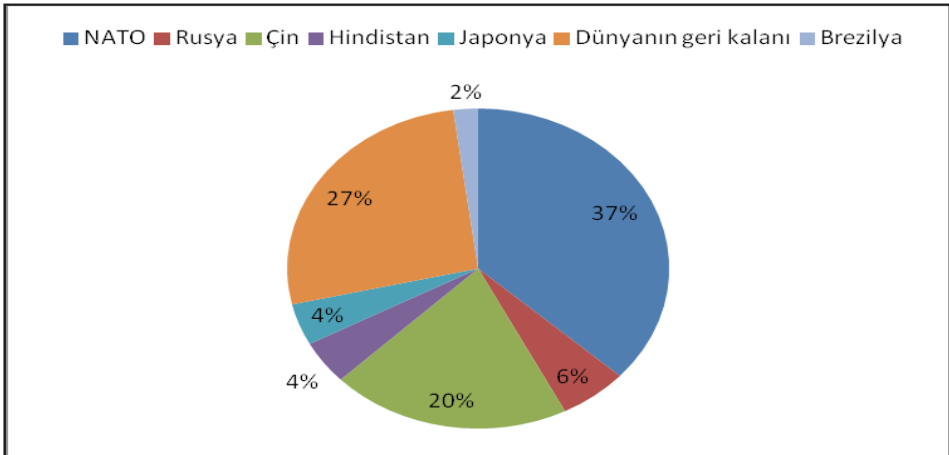

Şekil 1. Dünya Birincil Enerji Tüketimi (1991–2010)

Kaynak: BP Statistical Review of Energy

IEA'nın beklentilerine göre 2009 ve 2030 yılları arası küresel enerji talebi yüzde 40 oranında artacak ve bu artışın yüzde 90'lık kısmını OECD üyesi olmayan ülkeler sağlayacaktır.⁴⁰

Bu hızlı artış enerji güvenliği konseptinin tekrar ortaya çıkışındaki önemli nedenlerden biridir. Buna ek olarak, hızla artan enerji fiyatları, Çin ve Hindistan gibi OECD üyesi olmayan ülkelerde artan talep, üretici ülkelerdeki çıkar çatışmaları, örneğin Arap Baharı'ndan etkilenen ülkeler ve Nijerya, hızla artan fosil yakıt kullanımı, çevresel kaygılar ve doğal afetler gibi ulusal ve uluslararası sorunlar da artması da katkı da bulunmuştur.

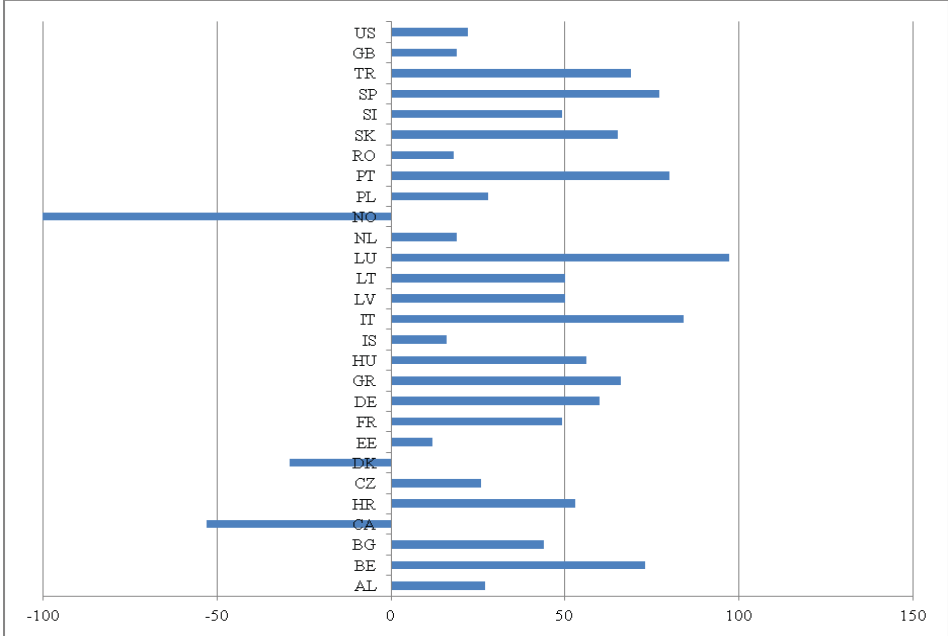

Şekil 2. NATO'nun Enerji Tüketiminin Dünya Tüketimindeki Yeri

Kaynak: BP Statistical Review of Energy

⁴⁰ IEA, *World Energy Outlook 2011*, Paris.

NATO üyesi ülkelerin enerji tüketiminin dünya tüketimindeki yeri düşünüldüğünde NATO bu akımda bir istisna değildir. Şekil 2'de gösterildiği üzere NATO'nun 28 üye ülkesi dünya enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 37'sini tüketirken, bunu yüzde 20 ile Çin, yüzde 6 ile Rusya ve yüzde 4'lük oranlarla Hindistan ve Japonya takip etmektedir. Daha önce aktarıldığı üzere sonuç olarak enerji güvenliği İttifak için en önemli önceliklerden biri olmuştur.

Şekil 3. NATO üyesi ülkelerin enerjide dışa bağımlılık oranları

Kaynak: Dünya Bankası İstatistikleri

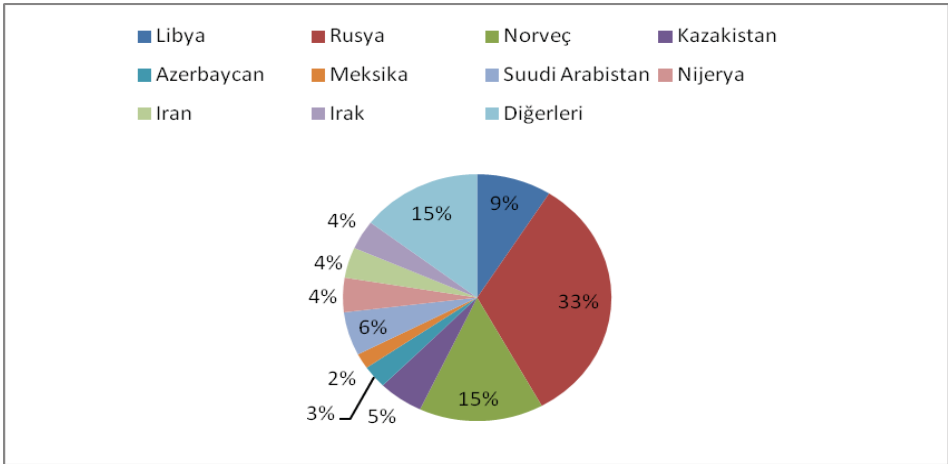
Enerji güvenliği perspektifinden bakıldığında İttifak'ı tehdit eden en önemli sorun hızla artan dışa bağımlılık oranlarıdır. Bütün üye ülkeler arasında sadece Norveç, Kanada ve Danimarka (sırasıyla yüzde -563, yüzde -55 ve yüzde -18) dışa bağımlılık oranlarıyla net ihracatçılarıdır. Estonya, İzlanda, Romanya, Hollanda, Birleşik Krallık, ABD, Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk ve Polonya yüzde 30'un altında dışa bağımlık oranıyla kabul edilebilir sınırlar içerisinde. Almanya, Yunanistan, Türkiye, Belçika, İspanya, Portekiz, İtalya ve Lüksemburg gibi ülkelerin dışa bağımlılığı ise Şekil 3'de gösterildiği gibi yüksek orandadır.

NATO'nun genel olarak enerjide dışa bağımlılığı, üye ülkelerin Dünya Bankası⁴¹ verileri kullanılarak 2009 yılındaki toplam enerji tüketimleri, toplam enerji ihracatlarına

⁴¹ Bu verilere <http://data.worldbank.org/indicator/EG.IMP.CON.S.ZS/countries> adresinden ulaşabilirsiniz.

bölerek hesaplanmıştır. Bunun sonucunda NATO'nun enerjide dışa bağımlılık oranı yüzde 25,5'dir. Ancak, Norveç dışarıda bırakıldığında bu oran yüzde 30'a, buna ek olarak Danimarka ve Kanada'yı çıkardığımızda bu oran yüzde 36'ya çıkmaktadır. NATO üyesi 28 ülkenin 21'i Avrupa Birliği (AB) üyesi olduğu düşünüldüğünde, AB'nin enerjide dışa bağımlılığının yüzde 55 ile ABD'nin yüzde 22 oranındaki enerji bağımlılığının üzerinde olduğu belirtilmelidir. Bu oranlar değerlendirildiğinde arz güvenliğinin NATO için ne derecede öncelikli olduğu görülmektedir.

NATO'nun en fazla enerji tüketen ülkeleri, AB üye ülkeleriyle ABD'nin oluşturduğu 22 ükkelik bir gruptur. Kalan 6 ükkelik grubun içerisinde, Norveç ve Kanada net ihracatçı, Arnavutluk, Hırvatistan ve İzlanda'yı içeren alt grubun toplam paydada küçük bir yeri bulunmakla beraber, sadece Türkiye net ithalatçı ve muazzam bir enerji tüketicisidir. Sonuç olarak, bu çalışma, AB ve ABD'nin petrol ve doğal gaz ithalatını hangi ülkeden yaptıklarına bakılarak NATO'nun hangi ülkelerden enerji ihtiyaçlarını karşıladığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

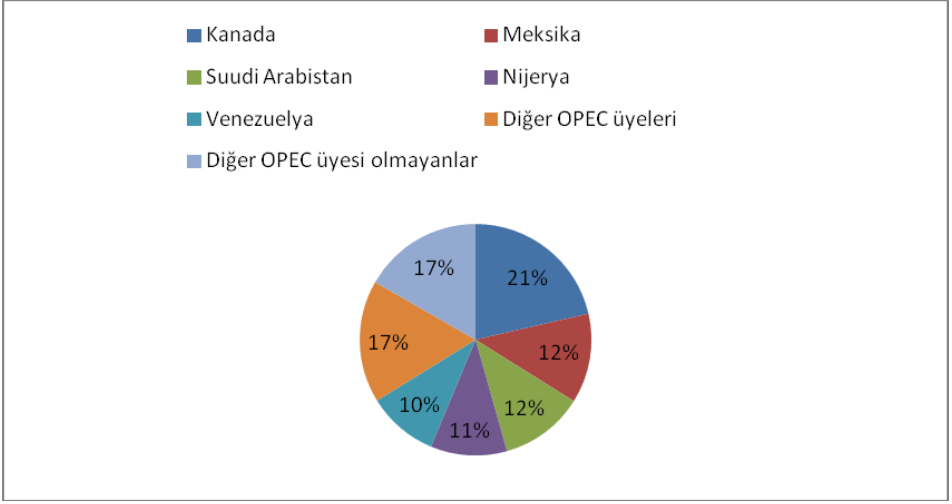

Şekil 4. Avrupa Birliği'nin petrol ithalatının aldığı ülkelere göre dağılımı

Kaynak: Eurostat (2011)

AB petrol ihtiyacının yaklaşık yüzde 83'ünü ithal etmektedir. AB'nin mevcut halde siyasal ve ekonomik olarak güvenilirliği az olan Rusya, Kuzey Afrika ve Orta Doğu gibi bölgelerdeki petrol rezervlerine erişimi vardır. AB ithal ettiği petrolün yüzde 33'lük oranını Şekil 4'de gösterildiği gibi Rusya'dan gerçekleştirmektedir. Norveç ise güvenilir ve NATO müttefiki bir ortak olarak ikinci sırayı almaktadır. Üretim stratejilerinde tekeli eğilimleri olan OPEC üyesi ülkeler ise AB'nin toplam petrol ithalatından yüzde 40 oranında pay almaktadır.⁴²

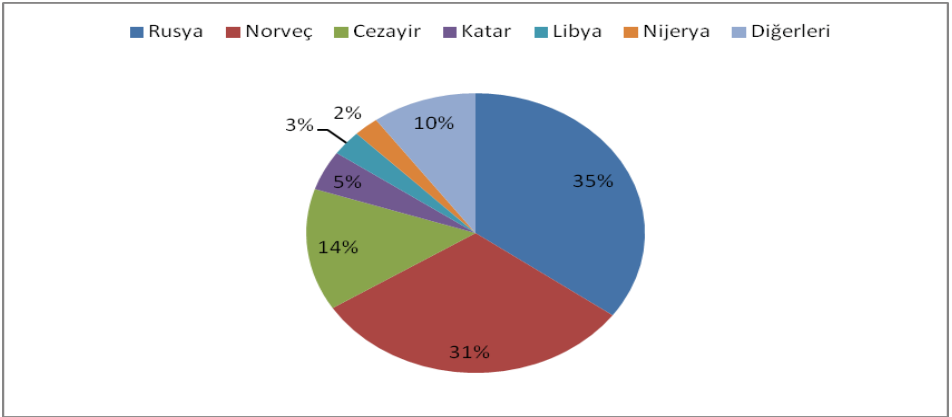
⁴² Morris Albert Adelman, *The Economics of Petroleum Supply: papers by M.A. Adelman, 1962-1993*, Cambridge, MIT Press, 1993, s.375-376.

Şekil 5. ABD'nin petrol ithalatının aldığı ülkelere göre dağılımı

Kaynak: EIA(2011)

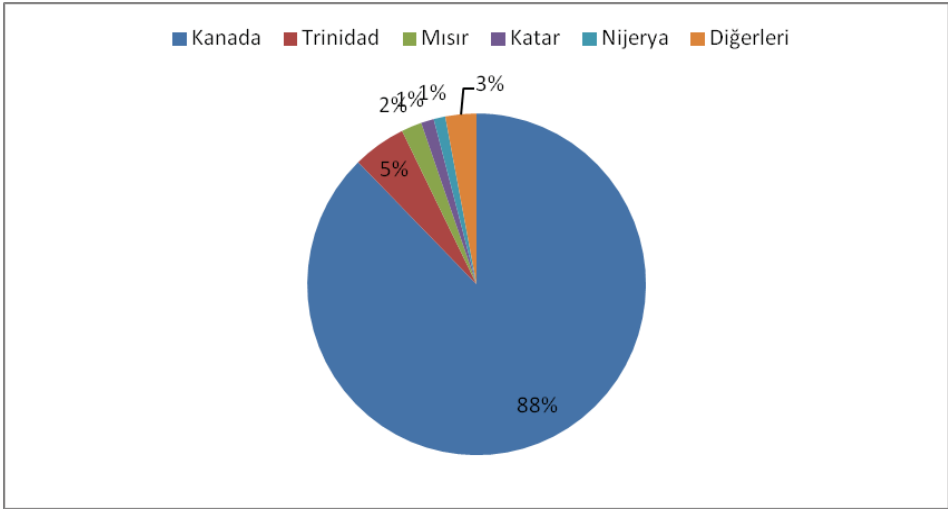
Günümüzde ABD petrol ihtiyacının yaklaşık yüzde 52'sini ithal etmektedir. ABD'nin mevcut halde siyasal ve ekonomik olarak güvenilirliği olan Kanada, Meksika ve güvenilirliği az olan Orta Doğu ve Güney Amerika gibi bölgelerdeki petrol rezervlerine erişimi vardır. ABD ithal ettiği petrolün yüzde 21'lik oranını Şekil 5'de gösterildiği gibi güvenilir ve NATO müttefiki ortağı olan Kanada'dan almaktadır. Meksika ise ABD petrol ihracatında ikinci sırayı almaktadır. OPEC üyesi ülkelerinden yaptığı ihracat ise yaklaşık yüzde 50 oranla tehlike arz etmektedir. ABD'nin petrol arzında karşılaştığı sorunlar ve görünüşüne bakıldığında AB üyesi ülkelerle aynı olduğu görülmektedir.

Şekil 6. AB'nin doğal gaz ithalatının aldığı ülkelere göre dağılımı

Kaynak: Eurostat (2011)

Günümüzde AB doğal gaz ihtiyacının yaklaşık yüzde 66'sını ithal etmektedir. AB mevcut hale bakıldığında erişimi olduğu doğal gaz rezervleri yukarıda bahsedilen petrol rezervleri erişimiyle aynıdır. AB ithal ettiği doğal gazın yüzde 35'lik oranını Şekil 6'da gösterildiği gibi Rusya'dan ithal etmektedir. Norveç ise petrol ithalatında olduğu gibi güvenilir ve NATO müttefiki bir ortak olarak ikinci sırayı almaktadır. Bunların dışında, Cezayir yüzde 14'lik LNG formatındaki ihracatıyla üçüncü sırayı alırken, bunu Libya yüzde 9 ile ve Katar yüzde 5 ile takip etmektedir. LNG'nin AB'nin toplam doğal gaz ithalatındaki payının da arttığını not etmeliyiz. Bu da AB için denizyolu güvenliğinin öneminin arttığını göstermektedir.

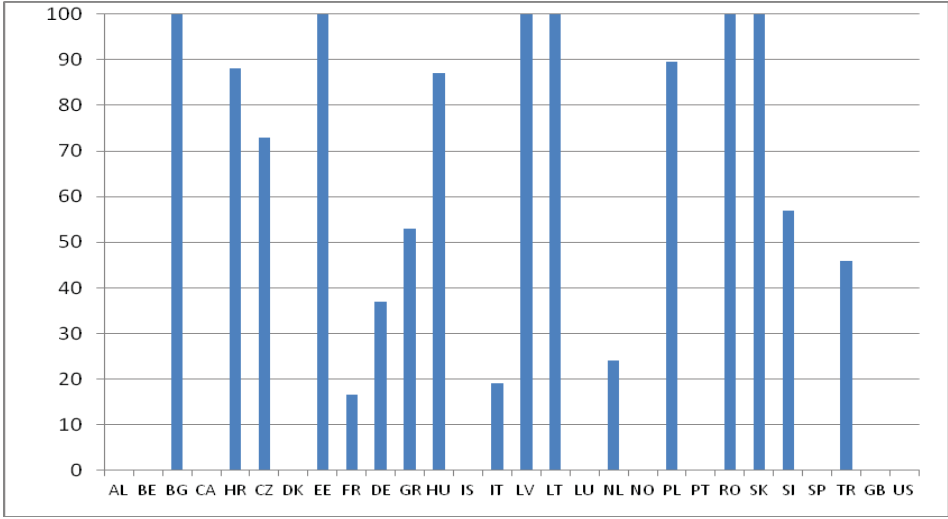

Şekil 7. ABD'nin doğal gaz ithalatının aldığı ülkelere göre dağılımı

Kaynak: EIA (2011)

Günümüzde ABD doğal gaz ihtiyacının sadece yüzde 16'lık kısmını ithal etmektedir. Bu oran AB ile karşılaştırıldığında düşüktür. Kanada ise bu ithalatın yaklaşık yüzde 88 gibi büyük bir bölümünü Şekil 7'de de görüldüğü gibi tek başına karşılamaktadır. Enerji güvenliği açısından bakıldığında AB'nin aksine ABD'nin doğal gaz ithalatında herhangi bir tehdit oluşmamaktadır.

Yukarıdaki verilere bakıldığında, NATO üyesi ülkelerin petrol ve doğal gaz ithalatında büyük bir çoğunluğunun öncelikle Rusya'ya, daha sonra büyük kısmını Arap üyelerinin oluşturduğu OPEC ülkelerine ve Kuzey Afrika'ya yüksek oranda bağımlı olduğu görülmektedir. Rusya müttefiklerin doğal gaz ithalatında baskın bir yer tutmaktadır.

Şekil 8. NATO üyesi ülkelerin toplam doğal gaz ithalatında yüzde olarak Rusya'ya bağımlılığı (2010)

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy

Bütün üye ülkeler arasında, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya Şekil 8'de gösterildiği gibi yüzde 100 oranında Rus gazına bağımlıdır. Hırvatistan, Yunanistan, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Türkiye gibi ülkelerde yüksek oranda Rus gazına bağımlı iken, sadece 11 NATO üyesi ülke tamamen Rus gazına bağımlı değildir.

NATO Enerji Güvenliğinde Hangi Rolü Oynayabilir?

Birçok akademisyenin de öne sürdüğü üzere⁴³, NATO sadece Sovyetler Birliği tehdidine karşı bir araya gelmiş bir ittifak değildir. Demokratik değerlere bağlı olarak transatlantik bölgesinde barış arayışında olan siyasi bir topluluktur. NATO 1990'lı yılların bütün olumsuz şartlarına rağmen ayakta kalmış⁴⁴ ve 21. yüzyıla bakıldığında Avrupa ve dolayısıyla transatlantik bölgesinde varlığını sürdürebilen tek güvenlik organizasyonudur. Bu doğrultuda NATO güvenlik algısını geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini içerecek şekilde yeniden yapılandırmaktadır.

Günümüzde, siber saldırılar, terörizm, geleneksel olmayan askeri saldırılar ve enerji güvenliği ve enerji arzına karşı tehditler transatlantik güvenlik hesaplamalarına dâhil edilmektedir. 20. yüzyılın sonundan itibaren NATO kendi içinde enerji arzını güvenilir kılmak ve enerji konusu bir dış politika aracı kullanmak gibi konuları tartışmış ve de en yeni stratejik konseptinde daha önce belirtildiği gibi yer vermiştir.

⁴³ Bkz. Thomas Risse-Kappen, "Cooperation among Democracies: The European Influence on US Foreign Policy", Princeton, Princeton University Press, 1995; Harvey Waterman ve Dessie Zagorcheva, "Correspondence: NATO and Democracy", *International Security* Cilt 26, No.3, 2001, s.221-230; John Gerard Ruggie, "Constructing the World Polity", Londra, Routledge, 1998; Frank Schimmelfennig, "NATO Enlargement: A Constructivist Explanation", *Security Studies*, Cilt 8, No.2/3, 1999; Michael Brenner (Der.), *NATO and Collective Security*, Basingstoke, Macmillan, 1998.

⁴⁴ Stuart Croft et al., "NATO's Triple Challenge", *International Affairs*, Cilt 76, No.3.

Asıl soru NATO'nun enerji güvenliğinde ne gibi bir rol oynayabileceğidir. Aslına bakıldığında bu yeni bir soru değildir. NATO üyesi bazı ülkeler uzun zamandır enerji güvenliğini sağlama amacıyla müşterek olarak askeri operasyonlar düzenlemektedirler. Belirtilmesi gerekir ki, bahsi geçen bu operasyonlar resmi olarak NATO operasyonu olmamakla birlikte sadece belli başlı NATO üyesi ülkelerin başını çektiği operasyonlardır. İran-İrak Savaşı sırasında petrol arzı güvenliğinin sağlanması amacıyla yapılan *Earnest Will* operasyonu bu askeri operasyonlar için iyi bir örnektir. İran ve Irak körfez bölgesindeki bağımsız olarak petrol taşıyan tankerlere saldırıyordu. ABD, Büyük Britanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler de bölgedeki tanker trafiğini ve arzını güvenlik altına almak için bu operasyona katılmışlardır.⁴⁵ Bir diğer operasyon ise Birinci Körfez Savaşı idi. ABD, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya gibi ülkeler, Irak'ın Kuveyt petrol üretimini daha fazla kontrol etmemesi ve Suudi Arabistan ve Körfez bölgesinde gelen petrol trafiğini tehdit etmemesi için bu operasyonlarda yer almışlardır.⁴⁶ Ayrıca bu savaş, müttefik güçlerin geniş petrol rezervlerini ve petrol üreten bölgelerde askeri olarak konuşlanma fırsatı vermiştir. Bu müdahale de arz güvenliğini sağlamak için yapılmış bir başka operasyondur. Başka bir örnek ise yakın zamanda gerçekleşmiş olan *Unified Protector* operasyonudur.⁴⁷ Her ne kadar bu operasyonun ana amacı Libya'daki sivilleri korumak olsa da, daha önce bahsedildiği üzere Libya'nın NATO'nun Avrupa kanadı için önemli bir petrol tedarikçisi olduğu unutulmamalıdır. Bütün bu operasyonlar NATO üyesi ülkelerin petrol arzının güvenlik altına alınmasına verdikleri önemi göstermektedir.

Enerji altyapısının terörist saldırılar ve savaş dönemi için çekici hedefler olduğu unutulmamalıdır. PKK'nın Kerkük-Yumurtalık boru hattına yaptığı sayısız saldırı ve 2008 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattına düzenledikleri saldırı bunun örnekleridir. Bunlara ek olarak, 2008 Güney Osetya savaşı sırasında Rusya'nın Bakü-Supsa ve BTC boru hatları için yaptığı saldırı tehditleri örnek olarak verilebilir.

Günümüzde, küresel enerji arzı için denizlerde gerçekleşen korsanlık da bir diğer önemli tehdittir. IMB Korsanlık Raporlama Merkezinin raporuna göre 2010 yılında 300'den fazla korsanlık ve silahlı soygun olayı gerçekleşmiştir.⁴⁸ Bu olayların büyük bir çoğunluğu Süveyş Kanalı, Bab El-Mandeb Boğazı, Hürmüz Boğazı ve Malakka Boğazı gibi önemli deniz yollarında gerçekleşmiştir. 2001 yılının başından beri NATO'ya bağlı gemiler *Active Endeavour* operasyonu çatısı altında gözlem yapmakta, deniz güvenliğini tehdit edebilecek terörist faaliyetleri caydırmak için Akdeniz'de devriye gezmektedirler. NATO'nun *Allied Provider* operasyonu, bunu takip eden *Allied Protector* ve *Ocean Shield* operasyonlarının amacı, Aden Körfezi ve Somali'nin yer aldığı bölgede korsanlık ve silahlı soyguna karşı güvenliği sağlamaktır.⁴⁹ Bu operasyonlar NATO'nun bu konudaki

⁴⁵ Michael Gurley, *Operation Earnest Will*, US Naval War College 8 Mart 1994, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA293686>, (Erişim Tarihi 6 Aralık 2011).

⁴⁶ Paul Gallis, *NATO and Energy Security*, CRS Report for Congress, 21 Mart 2006, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA473481>, (Erişim Tarihi 7 Aralık 2011).

⁴⁷ Bkz. NATO, "NATO and Libya—Operation Unified Protector", <http://www.nato.int/cps/en/natolive/71679.htm>, (Erişim Tarihi 8 Aralık 2011).

⁴⁸ ICC Commercial Crime Services, <http://www.icc-ccs.org/home/piracy-reporting-centre/imb-live-piracy-map-2010/piracy-map-2010>, (Erişim Tarihi 14 Aralık 2011).

⁴⁹ NATO, "Allied Command Operations, Operation Ocean Shield", <http://www.aco.nato.int/>

kapasitesini gösteren önemli örneklerdir.

Yukarıdaki tartışmayı takiben, bu çalışma NATO'nun aşağıda belirtilen rolleri üstlenebileceğini farz etmektedir;

- Kritik öneme sahip enerji altyapısının korunması
- Önemli deniz yollarında petrol ve LNG taşıyan tankerlerin seyir güvenliğinin sağlanması ve gözlenmesi
- Enerji üreten bölgelerde siyasi istikrarın sağlanmasına destek vermek
- Arz güvenliği sağlamak içinde gerektiğinde doğrudan müdahale edebilecek şekilde askeri operasyon planlaması

Bunlara ek olarak, NATO, üye ülkeler ve NATO'nun Avro-Atlantik İşbirliği Konseyi (EAPC), Akdeniz Diyalogu, ICI, ve Küresel Ortaklar programları aracılığıyla işbirliği içinde olduğu ülkeler arasında bir tartışma, görüş alışverişi ve ortak açıklamalar yapacağı bir zemin olarak kullanılabilir.⁵⁰ Bu sadece NATO için değil, enerji üreten, geçişini sağlayan ve tüketen ülkeleri içereceğinden küresel enerji güvenliği için önemli bir fırsat olabilir. NATO herhangi bir politika uygulanmasında doğrudan bir rol almayacağı için NATO'nun bu ağı Birleşmiş Milletler (BM), OECD, AB, Avrupa ve Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (OSCE) ve IEA gibi harici kuruluşların politika uygulamalarına katkıda bulunabilir.

NATO'nun yukarıda bahsedilen rollerinin dışında, modern enerji güvenliği perspektifinden bakıldığında NATO'nun birçok üyesi petrol ve doğal gaz tüketiminde yüksek oranlarda dışa bağımlıdır. Ayrıca, bu üyelerin yeni güzergâhları kullanarak ve farklı kaynak ülkelerden enerji ithal ederek çeşitlendirmeyi arttırabileceği açıktır. Bu çalışma uzun zamandır NATO üyesi olan Türkiye'nin pek çok müttefikin arz güvenliğini arttıracak ve çeşitlendirme çabalarına katkıda bulunacak şekilde bir köprü rolü üstleneceğini öne sürmektedir.

Türkiye'nin NATO'nun Enerji Güvenliğindeki Olası Rolü ve Katkısı

Türkiye coğrafi açıdan Büyük Hazar Bölgesi, Körfez Bölgesi, Rusya ve Kuzey Afrika gibi enerji kaynağı bol olan ülkelere yakın konumdadır. *BP Statistical Review of Energy 2011* verilerine göre, Türkiye yaklaşık olarak dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin yüzde 75'inin bulunduğu bir coğrafyadadır.⁵¹ Buna paralel olarak, akademisyenler Soğuk Savaş dönemi sonrası yirmi yılda Türkiye'nin enerji köprüsü rolünü tartışmışlar⁵² ve Türkiye'nin

page208433730.aspx, (Erişim Tarihi 14.11.2011).

⁵⁰ Bkz. NATO, "Partner Countries", <http://www.nato.int/cps/en/natolive/51288.htm>, (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).

⁵¹ Daha fazla bilgi için, bkz. *BP Statistical Review of World Energy 2011*.

⁵² Bkz. Biresselioglu, *European Energy Security*; Ali Tekin ve Iva Walterova, "Turkey's Geopolitical Role: The Energy Angle", *Middle East Policy*, Cilt XIV, No.1, Spring 2007, s.84-94; Gareth M. Winrow, "Pivotal State or Energy Supplicant? Domestic Structure, External Actors, and Turkish Policy in the Caucasus", *Middle East Journal*, Cilt 57, No.1, Winter 2003, s.76; Greg Bruno, "Turkey at an Energy Crossroads", *Backgrounder*, 20 Kasım 2008, <http://www.cfr.org/turkey/turkey-energy-crossroads/p17821>; Gal Luft ve Anne Korin, *Energy Security Challenges for the*

Batılı ülkelerin çeşitlendirme, arz ve güzergâh güvenliği sağlamaları için en önemli ülke olduğu konusunda büyük ölçüde hemfikir olmuşlardır.⁵³ Bu çalışma bu çıkarımın, yani mevcut literatürde Türkiye'nin ABD'nin Avrupalı ülkeler için tasarladığı Doğu-Batı enerji koridorundaki köprü rolünün, NATO üyesi ülkeler için de geçerli olduğunu kabul etmektedir.

Türkiye, tamamlanmış, yapım ve projelendirme aşamasında olan pek çok proje ile kendini petrol ve doğal gaz üreten bölgelere bağlama safhasındadır. NATO'nun, özellikle de Avrupalı müttefiklerin enerji güvenliğine hızla artan bir katkısı vardır. Günümüzde, dâhil olduğu pek çok proje sayesinde, Türkiye Avrasya enerji piyasasında önemli bir geçiş ülkesi olarak kabul görmektedir.

Türkiye'nin Ukrayna, Gürcistan ve İran gibi diğer geçiş ülkeleriyle kıyaslandığında önemli bir avantajı vardır. Batılı ülkelerin perspektifinden bakıldığında, Türkiye'nin uzun zamandır NATO müttefiki oluşu ve AB'ye aday ülke konumu onu en doğru tercih yapmaktadır. Buna ek olarak transatlantik perspektifinden bakıldığında da, 60 yıla yaklaşan güvenilir ve güçlü bir müttefik olması sebebiyle de doğru bir tercihtir. Türkiye'nin BM'nin (1945) ve Avrupa Konseyi'nin (1952) kurucu üyesi olmakla beraber NATO (1952) ve OECD'nin (1960) üyesi ve Batı Avrupa Birliği'nin de ortak üyesi olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'nin bu kuruluşlara katılımı ve katkısı da Batılı değerlere olan bağlılığının göstergesidir.

Belirtildiği üzere, pek çok NATO üyesi ekonomik ve siyasi olarak istikrarsız olan enerji üreten bölgelerden gelen enerji tedarikine ait sorunlarla ve hızla artan dışa bağımlılıkla karşı karşıyadır. Bu nedenle özellikle NATO'nun batı kanadı çeşitlendirme ihtiyacı içindedir. Önerildiği üzere, Türkiye enerji arz güvenliğini ve çeşitlendirme seviyesini arttırmak için en uygun seçenek olarak gözükmektedir.

21st Century: A Reference Handbook, Praeger, California, 2009.

⁵³ Biresselioglu, *European Energy Security*, s.92–93.

Tablo 1. Türkiye'nin Dahil Olduğu Petrol ve Doğal Gaz Projeleri

Doğal Gaz Boruhatları			
Proje	Güzergah	Durum	Kapasite
Nabucco	Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya	Projelendirme Aşamasında	31 milyar m3/y
Baku-Tiflis-Erzurum	Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye	Operasyonel (2006)	20 milyar m3/y
Mavi Akım	Rusya-Türkiye	Operasyonel (2006)	16 milyar m3/y
Tebriz-Erzurum	İran-Türkiye	Operasyonel (2001)	14 milyar m3/y
Güney Avrupa Gaz Ringi	Türkiye-Yunanistan-İtalya	İlk Bölümü Tamamlandı	63 milyar m3/y
Trans-Anadolu Gaz Boruhattı	Azerbaycan-Türkiye-Avrupa	Projelendirme Aşamasında	16 milyar m3/y
Arab Gaz Boruhattı	Mısır-Ürdün-Suriye-Türkiye	Türk Kısmı Yapım Aşamasına	10,3 milyar m3/y
Petrol Boruhatları			
Proje	Güzergah	Durum	Kapasite
Baku-Tiflis-Ceyhan	Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye	Operasyonel(2006)	1 milyon varil/g
Kerkuk-Ceyhan	Irak-Türkiye	Operasyonel (1970)	1,6 milyon varil/g
Samsun-Ceyhan	Karadeniz-Akdeniz	Yapım Aşamasında	1,5 milyon varil/g

Kaynak: Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, BOTAŞ, TPAO, EIA

Türkiye, Tablo 1'de görüldüğü üzere çok sayıda petrol ve doğal gaz boru hattı projesine dâhildir. Belirtildiği üzere, NATO üyelerinin en önemli sorunu enerjide artan dışa bağımlılıktır. Bunun artışı eğilimi göz önüne alındığında yapılması gereken en verimli şekilde güvenilir hale getirmek için çeşitlendirmeye gidilmesidir. Dolayısıyla, Türkiye'den geçen boru hatları NATO üyelerinin enerji güvenliği sorunları azaltılmasına katkıda bulunabilir. Enerji kaynağı, tedarikçi ve güzergâh olmak üzere üç tip çeşitlendirme vardır. Bunların hepsi çeşitlendirme hedefi için uygundur. Çeşitlendirmenin basit mantığı finansta yer alan portföy kuramı ile açıklanabilir. Bu kurama göre "diğer hususları sabit tutarken tedarikçi portföyünün çeşitlendirilmesi genel enerji güvenliğindeki riskleri azaltır".⁵⁴ Buna göre, çeşitlendirme sayesinde ülkeler için belirli sayıdaki tedarikçilerden oluşacak dalgalanmaların etkisi azalacaktır. Buna ek olarak, Blyth ve Lefevre'ye göre arzda dalgalanmalar oluşmasa bile çeşitlendirme tekeli yaklaşımı olan tedarikçi, yüksek fiyat ve kalitesiz hizmet veya üründen oluşabilecek riskleri de azaltır.⁵⁵

⁵⁴ Gail Cohen *et.al.*, *Measuring Energy Security: Trends in the Diversification of Oil and Natural Gas Supplies*, IMF Working paper, Şubat 2011.

⁵⁵ William Blyth ve Nicolas Lefevre, *Energy Security and Climate Change Policy Interactions: An Assessment Framework*, IEA Working Paper, Aralık 2004, alıntılanan Cohen *et.al.*, *Measuring Energy Security*.

Halen, NATO'nun Avrupalı üyeleri ithal ettikleri enerjide büyük ölçüde Rusya'dan gelen petrol ve doğal gazla bağımlı olmakla birlikte, ABD doğal gaz da müttefiki Kanada'ya bağımlı olup, petrolde 40'dan fazla tedarikçiye sahip olarak Avrupalı üyelerden çok daha fazla tedarikçiye sahiptir. Bu nedenle, bu çalışma Türkiye'nin topraklarından geçen ve dâhil olduğu birçok boru hattı projesi sayesinde özellikle Avrupalı NATO üyelerinin arz güvenliğini ve çeşitlendirme seviyesine büyük katkıda bulunabilir.

Doğal gaz tedariki tarafından bakıldığında, Türkiye Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE), Tebriz-Erzurum, Mavi Akım ve bir kısmı tamamlanmış olan Güney Avrupa ve Arap Gaz Ringleri gibi biten projelere dâhildir. Güney Avrupa Gaz Ringi'nin Yunanistan-İtalya bölümü ve Arap Gaz Ringi'nin Türkiye-Suriye bitmesiyle beraber sözü geçen beş proje sayesinde 100 milyar m³/y'dan fazla gaz Türkiye'nin topraklarından geçecektir. Bu altyapı yatırımları sayesinde Azerbaycan, İran, Türkmenistan, Mısır ve Rusya (farklı güzergâhtan) Avrupalı ülkelerin çeşitlendirme çabalarına hizmet edebilecektir. Buna ek olarak, Nabucco ve Trans-Anadolu projelerinin gerçekleşmesiyle beraber Büyük Hazar bölgesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan gelecek 47 milyar m³/y ilave gaz mevcut hale gelecektir.

Petrol tedariki açısından bakıldığında ise, doğal gaz ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin katkısı petrolün doğal gazın kısıtlı taşınım opsiyonlarına nazaran daha geniş taşınım opsiyonları sunması sebebiyle daha az olacaktır. Bilindiği gibi doğal gaz boru hattı ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) olmak üzere sadece iki şekilde taşınabilir. Ancak, petrol bütün nakliye unsurları kullanılarak taşınabilir. BTC ve Kerkük-Ceyhan boru hatları olmak üzere hali hazırda Türkiye'nin topraklarından iki tane boru hattı geçmektedir. 2.7 milyon varil/g'e ulaşan kapasiteleri ile dünya petrol arzının yüzde 3'ünü temsil ederler. Bunlara ek olarak, Samsun-Ceyhan boru hattı Karadeniz-Akdeniz güzergahında 1.5 milyon varil/g kapasitesiyle yapım halindedir. Bu İstanbul Boğazını by-pass edecek boru hattı Rusya ve Hazar bölgesinden gelecek petrolü Karadeniz-Akdeniz güzergahında taşıyacaktır. Bu boru hattının bitmesiyle, Türkiye'nin topraklarından geçecek petrol arzı dünyanın yüzde 5'ine çıkacaktır. Buna ek olarak da 2.4 milyon varil/g'e ulaşan petrolün de Türk boğazlarından geçtiği unutulmamalıdır.⁵⁶ Genel olarak bakıldığında, Azerbaycan ve Kazakistan'ın katılımıyla küresel petrol arzının yaklaşık yüzde 6-7'lik kısmı Türk topraklarından geçecektir.

Unutulmaması gereken bir diğer konu da, Türk topraklarında geçen boru hatlarının saldırı ve tehdide açık olduğudur. PKK, 2004 yılından itibaren 20'nin üzerinde saldırı gerçekleştirmiş ve Ağustos 2008'de de BTC'de gerçekleşmiş olan patlamanın da sorumluluğunu üstlenmiştir.⁵⁷ Bu saldırılar göz önüne alındığında NATO'nun ispatlanmış operasyon kapasitesiyle enerji altyapısının korunmasında Türkiye'ye destek vermesi çıkarına olacaktır.

Türkiye, mevcut ve beklenen boru hattı ağıyla NATO üyelerinin petrol ve doğal gaz ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunacaktır. Türkiye sayesinde farklı tedarikçilerden sağlanan daha geniş arza ulaşabileceklerdir.

⁵⁶ Global Equity Research, *Global Oil chokepoints*, 18 Ocak 2008, <http://www.deepgreencrystals.com/images/GlobalOilChokePoints.pdf>, (Erişim Tarihi 16 Kasım 2011).

⁵⁷ Ali N. Köknar, "The Epidemic of Energy Terrorism" Gal Luft ve Anne Korina (Der.), *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*, California, Praeger, 2009, s.23-27.

Sonuç

NATO'nun denizde, havada ve karada kanıtlamış olduğu operasyonel kabiliyetleriyle askeri gücünü, enerji güvenliğini sağlamada bir araç olarak kullanabileceği açıktır. Bu çalışma NATO'nun çok gerekli olan enerji altyapısını teşvik etmek gibi önemli bir fonksiyonu olduğunu iddia etmektedir. Buna ek olarak, NATO'nun bu kapasitesi kullanılmadan Büyük Hazar Bölgesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi bölgelerde enerji güvenliği stratejisini şekillendirmek ve gerçekleştirmek zor olacaktır.

NATO'nun ortaklık ve işbirliği programları sayesinde tedarikçi, geçiş ülkesi ve tüketici konumunda olan ülkeleri bir araya getirerek ortak bir tartışma zemini yaratması gibi benzersiz bir rolü vardır. NATO bu tartışmalarda sadece askeri olarak değil, siyasi olarak da yer almalıdır. Bu çalışma, bir güvenlik kuruluşu olan NATO'nun üyelerinin arz güvenliğini arttırması için (1) kritik öneme sahip enerji altyapısının korunması, (2) önemli deniz yollarında petrol ve LNG taşıyan tankerlerin seyir güvenliğinin sağlanması ve gözlenmesi, (3) enerji üreten bölgelerde siyasi istikrarın sağlanmasına destek vermek ve (4) arz güvenliği sağlamak için gerektiğinde doğrudan müdahale edebilecek şekilde askeri operasyon planlaması yapması gerektiğine inanmaktadır. Sonuç olarak, NATO enerji güvenliği sorununu yeni geliştirdiği kapsamlı güvenlik yaklaşımının önemli bir parçası olarak dâhil etmelidir.

Diğer taraftan Türkiye Soğuk Savaş dönemi sonrasında müttefiklerin arz güvenliğini ve çeşitlendirmeyi arttırma çabaları için güvenilir bir ortak olarak ortaya çıkmıştır. Bu konumu, Kazak petrolünün BTC'ye ve Türkmen gazının BTE'ye gelecekteki katılımı, mevcut doğal gaz ağının Irak, Katar, Mısır ve Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 sahası ile genişleme olasılığı ve mevcut arzın farklı güzergâhlarla sağlayabilme olasılığına izin veren topraklarından geçen petrol ve doğal gaz boru hatları sayesinde sağlamıştır. NATO'nun Avrupa kanadının Rus doğal gazına olan yüksek bağımlılığı göz önüne alındığında, Türkiye'nin sağladığı ve sağlayacağı Azerbaycan, Irak, İran, Türkmen ve Mısır gibi Rus olamayan doğal gazla ulaşma alternatifi çok önemlidir.

Ancak, Türkiye kartlarını doğru oynamalı ve NATO'nun enerji güvenliğindeki bu rolü NATO'nun çatısı altında elde etmeli ve NATO'nun içinde etkili başarılar göstererek enerji alanında küresel bir oyuncu haline gelmelidir. Buna ek olarak, Türkiye enerji güvenliğine makro düzeydeki yaklaşımlarında Avrupa ve Kuzey Amerika boyutunu göz ardı etmemeye özen göstermelidir. Şimdiye kadar, Türkiye Doğu-Batı enerji koridorunda köprü vazifesi görebileceğini ortaya koymuştur. Türkiye birçok boru hattına ev sahipliği yaparak uluslararası enerji sahnesindeki rolünü arttırmıştır. Türkiye'nin NATO'nun enerji güvenliğinde daha şimdiden önemli bir rolü olmasıyla beraber, yakın gelecekte daha da fazla katkı gösterme potansiyeli vardır.

Kaynakça

- Adelman, Morris Albert. *The Economics of Petroleum Supply: Papers by M.A. Adelman, 1962-1993*, Cambridge, MIT Press, 1993.
- BBC News, "Russia vows to end gas shortage", 2 Ocak 2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4575726.stm>, (Erişim Tarihi 23 Kasım 2011).
- Bielecki, J. "Energy Security: Is the Wolf at the Door?", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Cilt 42, 2002, s.238-242.
- Bireselioglu, Mehmet Efe. *European Energy Security: Turkey's Future Role and Impact*, PalgraveMacmillan, Basingstoke, 2011.
- Bohi, D.R. ve M.A. Toman. *The Economics of Energy Supply Security*, Norwel, Kluwer, 1996.
- BP, Statistical Review of World Energy 2011, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf, (Erişim Tarihi 29-30 Kasım 2011).
- Brenner, Michael (Der.). *NATO and Collective Security*, Basingstoke, Macmillan, 1998.
- Bruno, Greg. "Turkey at an Energy Crossroads", *Backgrounder*, 20 Kasım 2008, <http://www.cfr.org/turkey/turkey-energy-crossroads/p17821>.
- Bucknell III, Howard. *Energy and the National Defense*, Kentucky, University of Kentucky Press, 1981.
- Burrows, M. ve Treverton, G. F. "A Strategic View of Energy", *Survival*, Cilt 49, No.3, 2007, s.79-80.
- Cohen, Gail *et al.* *Measuring Energy Security: Trends in the Diversification of Oil and Natural Gas Supplies*, IMF Working paper, Şubat 2011.
- Croft, Stuart *et al.*, "NATO's Triple Challenge", *International Affairs*, Cilt 76, No.3,
- Deese, David A. ve Joseph S. Nye (Der.), *Energy and Security: A Report of Harvard's Energy and Security Research Project*, Cambridge, Ballinger, 1981.
- Deese, David A. "Energy: Economics, Politics, and Security", *International Security*, Cilt 4, No.3, 1980.
- Deffeyes, Kenneth S. *Beyond Oil: The View From Hubbert's Peak*, New York, Hill&Wang, 2006.
- Deutch, John. "Priority Energy Security Issues", John Deutch, Anne Lauvergeon ve Widhyawan Prawiraatmadja (Der.), *Energy Security and Climate Change*, Washington D.C., Trilateral Commission, 1997.
- Erdmann, Martin. "Keynote Speech at the ICI Workshop on "Exchange of Experience on Security Aspects of Energy Infrastructure", 19 Ekim 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_47623.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 28 Kasım 2011).
- Gallis, Paul. *NATO and Energy Security*, CRS Report for Congress, 21 Mart 2006, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA473481>, (Erişim Tarihi 7 Aralık 2011).
- Global Equity Research, *Global Oil chokepoints*, 18 Ocak 2008, <http://www.deepgreencrystals.com/images/GlobalOilChokePoints.pdf>, (Erişim Tarihi 16 Kasım 2011).
- Gurley, Michael. *Operation Earnest Will*, US Naval War College 8 Mart 1994, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA293686>, (Erişim Tarihi 6 Aralık 2011).
- ICC Commercial Crime Services, <http://www.icc-ccs.org/home/piracy-reporting-centre/imb-live-piracy-map-2010/piracy-map-2010>, (Erişim Tarihi 14 Aralık 2011).
- IEA, World Energy Outlook 2011, Paris.

- Jansen, J. C., W.G. van Arkel ve M.G. Boots. *Designing Indicators of Long-term Energy Supply Security*, Energy research Centre of the Netherlands, Petten, Netherland, Ocak 2004.
- Kalicki, J. H. ve D.L. Goldwyn (Der.), *Energy & Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*, Woodrow Wilson Center Press, Washington, D.C, 2005.
- Keohane, Robert ve Joseph S. Nye. *Power and Independence*, Boston, Harper&Collins, 1977.
- Klare, Michael T. *Resource Wars: The Chancing Landscape of Global Conflict*, New York, Henry Holt, 2001.
- Kökner, Ali N. “The Epidemic of Energy Terrorism”, Gal Luft ve Anne Korina (Der.), *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*, California, Praeger, 2009, s.23–27.
- Luft, Gal ve Anne Korin. *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*, Praeger, California, 2009.
- Mandelbaum, Michael. *The Case for Goliath*, New York, Public Affarirs, 2005.
- McCalla, Robert B. “NATO’s Persistence after the Cold War”, *International Organization*, Cilt 50, No.3, Summer 1996, s.445–446.
- NATO Strategy Documents 1949–1969, North Atlantic Military Committee, Final Decision on MC 14/3, Overall Strategic Concept for the Defense of the NATO Area, s.351–352
- NATO, “The North Atlantic Treaty”, Washington D.C., 4 April 1949, http://www.nato.int/cps/en/SID-51A9E75D-CC42FE2C/natolive/official_texts_17120.htm, (Erişim Tarihi 14 Kasım 2011).
- NATO, “Allied Command Operations, Operation Ocen Shield”, <http://www.aco.nato.int/page208433730.aspx>, (Erişim Tarihi 14 Kasım 2011).
- NATO, “Bucharest Summit Declaration”, 3 Nisan 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, (Erişim Tarihi 26 Kasım 2011).
- NATO, “NATO and Libya–Operation Unified Protector,” <http://www.nato.int/cps/en/natolive/71679.htm>, (Erişim Tarihi 8 Aralık 2011).
- NATO, “NATO Pipeline System”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56600.htm, (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).
- NATO, NATO’s Role in Energy Security, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 24 Kasım 2011).
- NATO, “Riga Summit Declaration”, 29 Kasım 2006, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, (Erişim Tarihi 22 Kasım 2011).
- NATO, “Strasbourg/Kehl Summit Declaration”, 4 Nisan 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease, (Erişim Tarihi 29 Kasım 2011).
- NATO, *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO*, Active Engagement, Modern Defense, 2010.
- NATO, “The Alliance’s New Strategic Concept”, 07–08 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 16 Kasım 2011).
- NATO, “The Alliance’s Strategic Concept”, 24 Nisan 1999, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 21 Kasım 2011).
- NATO’s Strategic Concept, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).
- NATO, “Partner Countries”, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/51288.htm>, (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).
- Pirani, Simon *et. al.*, *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: A Compherensice Assesment*, Oxford, Oxford Institute for Energy Studies, 2009.

- Risse-Kappen, Thomas. "Cooperation among Democracies: The European Influence on US Foreign Policy", Princeton, Princeton University Press, 1995.
- Rogner, Hans-Holger *et.al.*, The Costs of Energy Supply Security, International Atomic Energy Agency, 26 December 2006, <http://www.worldenergy.org/documents/p001043.pdf>, (Erişim Tarihi 20 Kasım 2011).
- Ruggie, John Gerard. "Constructing the World Polity", London, Routledge, 1998.
- Schelling, Thomas C. *Thinking Through The Energy Problem*, New York, Committee for Economic Development, 1979.
- Schimmelfennig, Frank. "NATO Enlargement: A Constructivist Explanation", *Security Studies*, Cilt 8, No.2/3, 1999.
- Schwartz, David N. "The Role of Deterrence in NATO Defense Strategy: Implications for Doctrine and Posture", *World Politics*, Cilt 28, No.1, 1975, s.118–133.
- Sjursen, Helene. "On the Identity of NATO", *International Affairs*, Cilt 80, No.4, Temmuz 2004, s.687–690.
- Spero, Joan E. "Energy Self-Sufficiency and National Strategy", *Proceeding of the Academy of the Political Science*, Cilt 31, No.2, 1973, s.123–124.
- Tekin, Ali ve Iva Walterova. "Turkey's Geopolitical role: The Energy Angle", *Middle East Policy*, Cilt XIV, No.1, Spring 2007, s.84–94.
- Waterman, Harvey ve Dessie Zagorcheva. "Correspondence: NATO and Democracy", *International Security* Cilt 26, No.3, 2001, s.221–230.
- Winrow, Gareth M. "Pivotal State or Energy Supplicant? Domestic Structure, External Actors, and Turkish Policy in the Caucasus", *Middle East Journal*, Cilt 57, No.1, 2003.
- Wionczek, Miguel S. "Energy and International Security in the 1980s: Realities or Misperceptions?", *Third World Quarterly*, Cilt 5, No. 4, 1983.
- Yergin, Daniel. "Ensuring Energy Security" *Foreign Affairs*, Cilt 85, No.2, 2006, s.69–76.

Summary

According to strategic documents of the Cold War era, NATO's security perception constitutes only traditional security threats. In parallel, a more non-traditional security threat, energy security, appeared on the agendas of NATO members in the aftermath of the 1970s oil crises. However, energy security has never been a priority for the alliance and is not mentioned in any of these four strategic documents.

The end of the Cold War had a direct impact on NATO's security perception as its main threat disappeared, after the demise of the Soviet Union. In the aftermath, there was a need for NATO to reorganize itself in order to meet the new challenges of the post-Cold War era. Accordingly, NATO launched its fifth strategic concept in 1991. This strategic concept also differs from the previous ones by acknowledging non-traditional security threats and was also the first to recognize the importance of energy security and additional non-traditional security threats for the alliance.

Accordingly, this study seeks to address and analyze the NATO's altering energy security perception, as this is becoming more imperative for the alliance, broadening with contemporary energy security understanding. Moreover, it discusses the possible contribution and impact of Turkey, over NATO's new perception, as it is commonly referred as an energy bridge within the east-west energy corridor.

In 1990s, the alliance began to be more responsive to the changing and developing geopolitical trends around the globe and new non-traditional security threats. With its 6th strategic concept in 1999, there was no direct mention of the energy issue, but the "disruption of vital resources" could be interpreted as security of supply from energy security angle. The first direct mention of the energy security concept in NATO's history was in Riga Summit Declaration on 2006 and followed by 2008 Bucharest Summit and 2009 Strasbourg/Kehl Summit.

Following its 60th year anniversary, at the 2010 Lisbon summit, the alliance adopted its latest strategic concept. After 19 years of first direct appearance of energy security in the strategic concept, this issue was acknowledged as a priority for the alliance in its 7th strategic concept. It recognized the increasing need for reliability of the transit route on which energy security depends. During the alliance's transformation period in the 21st century and its search for *raison d'être*, energy security became a key priority for the world due to rapidly increasing energy needs.

NATO is no exception for this trend as collectively its members are responsible for the world's largest share of energy consumption. NATO's 28 members consume 37 per cent of the world energy, followed by China (20 per cent), Russia (6 per cent) and India and Japan (4 per cent). The main challenge that threatens the allies is the increasing dependence on energy imports. The energy import dependency of NATO is 25.5 per cent. However, it is important to note that when Norway is excluded, this rate increases to 30 per cent. Moreover, when Denmark and Canada are also excluded, this rate escalates to 36 per cent. NATO members are heavily dependent on Russian oil and natural gas imports, followed by OPEC countries, mainly Arab members, and North Africa. Russia is the dominant figure in the allies' natural gas imports in particular.

The real question is what role NATO can play in the energy security. Current study presumes the following roles for NATO in energy security; (1) the protection of critical

energy infrastructure, (2) the security of maritime surveillance for Oil and LNG tankers around the important chokepoints, (3) assistance with political stabilization in the energy producing regions, and the planning of direct military operations to secure supply where necessary. Furthermore, NATO could be used as a ground of discussion, exchanging views and joint statements for not only the member states, but the third party countries with NATO's partnership programmes such as Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC), NATO's Mediterranean Dialogue, ICI, and Contact countries.

The current study argues that Turkey, as a long-term NATO member, could act as bridge that could enhance security of supply and increase levels of diversification for most of the alliance's members. Turkey is in the process of connecting itself to the major oil and natural gas producer regions with a number of completed, under construction and anticipated projects. It has been increasingly contributing to the energy supply security of NATO members, especially to those in Europe.

Turkey has one key advantage when compared to other transit countries such as Ukraine, Georgia and Iran. From the Western countries angle, Turkey is the most appropriate choice for this role, as a long-term NATO ally, and with a commitment to becoming an EU member. Moreover, from transatlantic perspective, it is also a suitable choice because it has proven to be a reliable, dependable and strong ally for more than 5 decades with its involvement in NATO operations.

NATO's military strength as a means to providing energy security is clear, with its proven operational maritime, land and air capabilities. This study proposes that it has a major function in stimulating a vital energy infrastructure.

Turkey, on the other hand, emerges as a reliable partner for facilitating the security of supply and diversification efforts of its allies in the post-Cold war era, through its multiple oil and natural gas pipelines stretching through its territory, including the addition of Kazakh oil and Turkmen gas to the BTE, the possibility of a natural gas pipelines being extended to Iraq, Qatar, Egypt, and Azerbaijan, and the potential of transferring already existing supplies via different routes. Bearing in mind that European wing of NATO is highly dependent on Russian natural gas supplies, the option of making accessible non-Russian natural gas, namely Azeri, Iraqi, Iranian, Turkmen and Egyptian gas via Turkey is crucial.

With its increasing role in the global energy scene by hosting multiple pipelines, Turkey already has an important role in NATO's energy security, and has an even greater potential to contribute more.